

OCENA

**dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego
Pani Doktor Anny Hryniewickiej
w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika**

I Informacje ogólne o drodze edukacyjno-zawodowej Habilitantki

Dr Anna Hryniewicka należy do pracowitych badaczek i systematycznie poszerza zakres własnych osiągnięć naukowych aspirując tym samym do osiągnięcia samodzielności naukowej. Należy docenić drogę edukacyjno-zawodową Habilitantki, która ukierunkowała Jej zainteresowania naukowo-badawcze. W 1973 roku ukończyła studia magisterskie w zakresie psychologii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i uzyskała tytuł magistra filozofii chrześcijańskiej. W 1979 roku na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie psychologii na podstawie rozprawy *Trudności wychowawcze w ocenie własnej dzieci z uszkodzonym układem nerwowym* przygotowanej pod kierunkiem doc. dr hab. Anny Wyszynskiej, a recenzowanej przez prof. dr hab. Marię Susułowską i prof. dr hab. Tadeusza Stanisława Gałkowskiego. Po ukończeniu studiów podjęła pracę w charakterze psychologa w Poradni Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży (w latach 1973-1980), a od roku 1980 w charakterze nauczyciela akademickiego w Instytucie Psychologii Akademii Pedagogiki Specjalnej im Marii Grzegorzewskiej w Warszawie.

Należy do niezwykle aktywnych osób kontynuując równolegle pracę w różnorodnych ośrodkach opieki zdrowotnej, szkołach i ośrodkach akademickich (w latach 1973–1976 w Zakładzie Opieki Zdrowotnej Warszawa – Ochota, w 1995 roku w Ośrodku Wspierania Rozwoju Zawodowego Nauczycieli Kuratorium Oświaty w Warszawie, w latach 1996–2002 w Salezjańskim Instytucie Wychowania Chrześcijańskiego w Warszawie, w latach 1997–1999 w

Wyższej Szkole Pedagogicznej TPD w Warszawie, w roku 1999 w Centrum Pomocy Psychologiczno-pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej w Warszawie, w latach 1997–2001 w Kolegium Nauczycielskim w Warszawie, w latach 1999–2002 w Kolegium Edukacji Specjalnej TPD i APS w Warszawie, w latach 2000–2001 w Wojewódzkim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, w latach 2000–2005 w Centrum Kształcenia Zawodowego „Ekspert” w Warszawie, w latach 2002–2005 w Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, w roku 2003 w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie, w roku 2009 w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, w latach 2006–2012 w Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Warszawie, w roku 2010 w Mazowieckim Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, w roku 2011 w Centrum Doskonalenia Dorosłych „Ekspert – Edukacja” w Radomiu, w roku 2014 w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej w Bydgoszczy, w latach 2018–2019 w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, Collegium Joanneum).

Dorobek naukowy i doświadczenie badawcze Habilitantki oparte są na solidnym gruncie wiedzy psychologicznej i pedagogicznej oraz długoletniej różnorodnej praktyce zawodowej, która znakomicie ilustruje bogactwo podejmowanych praktycznych działań, a równocześnie prowadzi do wzbogacania Jej form dyspozycji poznawczych. Tym samym refleksyjne doświadczenie praktyczne znakomicie powiązane jest z wiedzą przedmiotową i wiedzą profesjonalną, stanowiąc bardzo dobrą podstawę kompetencji naukowo-badawczych Habilitantki.

II Ocena dorobku naukowego oraz najważniejszego osiągnięcia naukowego wskazanego przez Habilitantkę

O jakości tożsamości naukowej dr Anny Hryniewickiej świadczy niewątpliwie Jej działalność publikacyjna. Lektura dorobku naukowego prowadzi do wskazania kilku nurtów rozwoju zainteresowań naukowych. Sama Habilitantka lokuje je w takich obszarach jak: rozwój, twórczość, kreatywność i wychowanie estetyczne; ekologia i kształtowanie przestrzeni ludzkiej egzystencji; zdrowie psychiczne, zdrowie somatyczne i niepełnosprawność; biografistyka oraz historia szkolnictwa specjalnego, kształcenia pedagogów specjalnych w PIPS i rozwój myśli pedagogicznej Marii Grzegorzewskiej; zagrożenia wychowawcze XXI wieku wyzwaniem dla współczesnej pedagogiki. Wyróżnione nurty składają się na usystematyzowaną i ciekawą od strony poznawczej narrację, która ujawnia włączanie się dr

Anny Hryniewickiej w ważne dyskursy społeczne z obszaru pogranicza psychologii i pedagogiki.

Zgodnie z informacjami zawartymi w wykazie osiągnięć naukowych na dorobek publikacyjny Habilitantki z okresu po uzyskaniu stopnia doktora składają się łącznie 82 publikacje, w tym:

- autorstwo monografii deklaruwanej jako osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt. 2a ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, stanowiące znaczący wkład w rozwój dyscypliny pedagogika;

- autorstwo 25 rozdziałów w monografiach naukowych;
- autorstwo 55 artykułów w czasopismach naukowych (w tym 2 współautorskie);
- współredakcja naukowa jednej monografii.

Zgromadzone teksty dotyczą aktualnych i interesujących zagadnień. Ciekawie prowadzona narracja Kandydatki dotyczy rozwoju, twórczości, kreatywności i wychowania estetycznego. Problematyka ta zawarta jest w artykułach i rozdziałach w pracach zbiorowych (m.in.: *O kształtowaniu twórczej postawy człowieka*. „Medycyna, Dydaktyka, Wychowanie”, 1996, 3-4; *Integracja osobowości a zdolność do działań twórczych*, „Plastyka w Szkole, 1987, 2; *Znaczenie sportu i sztuki w kształtowaniu osobowości człowieka*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1991, 3; *Rozumienie symbolicznej warstwy dzieła sztuki*. „Plastyka w Szkole”, 1990, 2-3; *Psychologiczna ocena wzajemnych relacji sztuki i religii*. „Plastyka i Wychowanie”, 1991, 5; *Upadły anioł i jego rola w historii świata*, „Plastyka i Wychowanie”, 1993,1). W opracowaniach tych Habilitantka ukazuje wątek rozwoju twórczej postawy człowieka, niebagatelne znaczenie twórczej aktywności w funkcjonowaniu edukacyjnym, zawodowym i społecznym oraz mechanizmy jej rozwoju. Zwraca również uwagę na ważne miejsce wychowania estetycznego, które niewątpliwie obecnie nabiera jeszcze większego znaczenia, ponieważ człowiekowi coraz trudniej jest rozumieć lawinowo postępujące zmiany w świecie, a w ich kontekście odpowiedzialnie kierować własnym rozwojem i życiem. Kontakt ze sztuką dr Anna Hryniewicka traktuje również jako swoistą terapię zarówno dla twórcy, jak i dla odbiorcy dzieła.

O erudycji Habilitantki świadczą także rozważania podjęte w kolejnym obszarze zainteresowań naukowych – ekologia i kształtowanie przestrzeni ludzkiej egzystencji, a zwłaszcza w rozdziale *O naturze ludzkiej w kontekście ekologii* ([w:] *Polszczyzna Mazowska i Podlasie. Badanie dziedzictwa kulturowego*, red. B. Bartnicka, B. Falińska, A. Kowalska, H. Sędziak, Łomża: Wyd. Łomżyńskiego Towarzystwa Naukowego im. Wagów), w którym

podejmuje aktualny problem rozwiązywania kryzysu ekologicznego poprzez przywracanie za pośrednictwem sztuki wartości, które od lat były wplecione w społeczne i biologiczne życie człowieka. Przedstawia główne założenia tzw. sztuki ekologicznej, która ostrzega przed skutkami niełiczenia się z istniejącym w świecie porządkiem, a także ukazuje sposoby funkcjonowania w naturalnym środowisku z uwzględnieniem zmian, stylu życia i stosowanych technik, które służą respektowaniu ducha konkretnego miejsca i budowaniu więzi ze światem. Do tematu kształtowania przestrzeni nawiązuje w kilku artykułach, m.in. *Naturalna przestrzeń sztuki*, „Plastyka i Wychowanie” 1992, 3; *Habitat – pytania czy odpowiedzi*, „Design - Wiadomości Instytutu Wzornictwa Przemysłowego”, 1988, 1; *O potrzebie porządku*. „Plastyka i Wychowanie”, 1991, 2. Podejmuje w nich tematy ważne, związane z indywidualnym stosunkiem człowieka do środowiska, zachwiania porządku na wielu płaszczyznach życia i problemem tworzenia sprzyjających warunków jego egzystencji.

Wiele publikacji Habilitantka poświęciła problematyce zdrowotnej, dotyczącej zdrowia psychicznego, zdrowia somatycznego oraz niepełnosprawności. Podjęte analizy lokuje w kontekście zmian aksjologicznych i braku oparcia w wartościach, które przez wieki zapewniały człowiekowi wsparcie psychiczne. Ukazuje jak obecnie prowadzi to do braku wewnętrznego spokoju i poczucia bezpieczeństwa człowieka, osłabiając jego system nerwowy odpowiedzialny za stan zdrowia. Skupia się na opisie cech psychicznych osób podejmujących próby samobójcze, stanów psychopatologicznych będących niepowtarzalnym obrazem zaburzeń wiodących do samobójstwa, okoliczności sprzyjających przekształceniu się kryzysu w syndrom presuicydalny oraz działaniach prewencyjnych (np. *Promocja zdrowia psychicznego jako działania zapobiegające samobójstwom*, Suicydologia, t. IV, 2008, Warszawa: Polskie Towarzystwo Suicydologiczne (wspólnie z Czabała J. C., Danielewicz D., Rola J., Zasepa E.); *Zagrożenie samobójstwem w okresie starości*, „Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo”, 2010, 2). Przedstawia także perspektywy i możliwości wykorzystania metod psychoterapeutycznych w leczeniu ludzi chorych psychicznie i we wspomaganie rozwoju osób zdrowych, a także możliwości psychiczne przystosowania się do choroby (*O procesie przystosowania się do choroby jako krytycznego wydarzenia życiowego*, „Roczniki Pedagogiki Specjalnej”, 1996, 7, i in.) oraz przeciwstawiania się chorobie (*Psychologiczne podstawy profilaktyki i leczenia chorób rozwijających się w wyniku zmniejszenia odporności organizmu*”, „Medycyna, Dydaktyka, Wychowanie”, 1995, 3-4, Kwartalnik Warszawskiej Akademii Medycznej).

Ważnym wątkiem podejmowanym przez Habilitantkę jest problem niepełnosprawności, a szczególnie stresu i aktywności twórczej osób z

niepełnosprawnościami. Ukazuje psychospołeczne konsekwencje niepełnosprawności, podejmuje analizy dotyczące problematyki radzenia sobie ze stresem (m.in. *Problematyka oceny efektywności radzenia sobie w sytuacji stresowej*, „Edukacja”, 2006, 1.), a także wskazuje skutki podejmowania aktywności twórczej osób z niepełnosprawnościami (*Rola sztuki w przełamywaniu tabu związanego z niepełnosprawnością*; „Roczniki Pedagogiki Specjalnej”, 2000, t. 11; *Wpływ uprawiania sztuki na poprawę jakości życia osób niepełnosprawnych*, W: E. Jutrzyzna (red.). *Sztuka w życiu i edukacji osób niepełnosprawnych*, Warszawa 2003, Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej i in.) i aktywności twórczej ludzi w podeszłym wieku (*O aktywności twórczej w okresie późnej dorosłości*, W: J. Porayski-Pomsta. K. Sobolewska (red.). *Dialog Pokoleń. Polszczyzna jest zobowiązaniem, a dla niektórych pasją*, Warszawa 2021, Wydział Polonistyki UW oraz Towarzystwo Kultury Języka Polskiego; *Rola aktywności twórczej w adaptacji do starości*, „Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo”, 2005, 2). Analizy te kompetentnie osadza w kontekstach przykładów twórczych działań, traktowanych jako warunek pomyślnego przebiegu adaptacji do starości.

Habilitantka równolegle do analiz o charakterze psychologicznym podejmuje wątki pedagogiczne. Dotyczą one szczególnie problematyki wyzwań pedagogicznych, związanych z przemianami społeczno-kulturowymi dokonującymi się we wszystkich obszarach życia człowieka, a szczególnie w procesach edukacyjnych, społecznych, ekonomicznych i politycznych. Analizuje znaczenie tych zmian dla egzystencji współczesnego człowieka i procesu wychowania, podejmując w ich kontekście rzetelnie dokonaną charakterystykę przemian tożsamości kulturowej (*Przemiany tożsamości kulturowej mieszkańców wsi*, W: E. Wierzbicka-Piotrowska (red.). *Dialog Pokoleń w języku potocznym, w języku wsi i miast, w literaturze, w publicystyce, w tekstach kultury*. Warszawa 2015, Towarzystwo Kultury Języka, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego; *Przemiany tożsamości kulturowej pod wpływem zmian zachodzących we współczesnym świecie*, W: E. Wierzbicka – Piotrowska (red.), *Dialog Pokoleń 2*, Warszawa 2016, Towarzystwo Kultury Języka, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego), a także zagrożeń dla tożsamości człowieka i mechanizmów powstawania kryzysu tożsamości (*Zagrożenia rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży w okresie współczesnych przemian społeczno-kulturowych*, W: E. Wierzbicka-Piotrowska (red.), *Język zwierciadłem kultury*, Warszawa 2020, Dom Wydawniczy Elipsa). Warto też przywołać udane próby Habilitantki w zakresie poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące charakterystycznych cech właściwego dialogu międzypokoleniowego, jego znaczenia dla prawidłowego kształtowania osobowości dzieci i młodzieży oraz przyczyn i skutków braku

właściwych relacji międzypokoleniowych (*Psychologiczne przyczyny i konsekwencja braku dialogu międzypokoleniowego*, W: E. Wierzbicka – Piotrowska (red.). Dialog Pokoleń 3. (s. 21-34). Warszawa 2017, Towarzystwo Kultury Języka, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego), czy też czynników ryzyka związanych ze zmianą wzorców kultury masowej i negacją wielu wartości istotnych dla tradycyjnej kultury (*Zagrożenia rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży w okresie współczesnych przemian społeczno-kulturowych*, W: E. Wierzbicka-Piotrowska (red.). Język zwierciadłem kultury. (s. 205-220). Warszawa 2020, Dom Wydawniczy Elipsa).

Znaczącym wątkiem zainteresowań naukowych Habilitantki jest biografistyka oraz historia szkolnictwa specjalnego i kształcenia pedagogów specjalnych w PIPS, a także rozwój myśli pedagogicznej Marii Grzegorzewskiej. Szczegółowe analizy dotyczą biografii i działalności naukowej prekursora polskiej szkoły psychiatrii sądowej i penitencjarnej – prof. Witolda Łuniewskiego, które opublikowała w kwartalniku „Szkoła Specjalna” (1987, 5). Na podkreślenie zasługuje również znaczący i obszerny rozdział w książce *Trzy wizje paruzji* (Warszawa 2023) pt. *Refleksje nad życiem Jerzego Gulkowskiego oraz jego wkładem w rozwój współczesnej filozofii i kultury w Polsce* (s. 9-124).

Uwagę zwraca cykl artykułów pod tytułem *Wkład Marii Grzegorzewskiej w rozwój pedagogiki specjalnej*. «*O tym, na czym polega geniusz dobroci*» (Część I. *Edukacja i aktywność zawodowa M. Grzegorzewskiej na obczyźnie*, „Szkoła Specjalna” 2014, 1; Część II. *Działalność organizacyjna i dydaktyczna w Polsce*, „Szkoła Specjalna” 2014, 2; Część III. *Działalność organizacyjna i dydaktyczna w Polsce (c.d.)*, „Szkoła Specjalna” 2014, 3; Część IV. *Działalność naukowa i publicystyczna*, „Szkoła Specjalna” 2014, 4), ukazujący biografię, działalność oraz cenny dorobek Marii Grzegorzewskiej w obszarze pedagogiki specjalnej i psychologii. Wątki dotyczące życia i twórczości Marii Grzegorzewskiej Habilitantka kontynuuje w pracach złożonych do druku i planowanych do wydania monografiach.

Należy podkreślić, że dr Anna Hryniewicka podejmując analizy i interpretacje poszczególnych wątków tematycznych w przedłożonym do oceny dorobku naukowym nie tylko je rozpoznaje i opisuje, ale również niejednokrotnie prognozuje dynamikę ich przemian, a przedstawione opracowania z pogranicza psychologii i pedagogiki osadzone są w dobrze dobranej literaturze przedmiotu i odzwierciedlają interpretacje stawianych tez, a także wnoszą nowe impulsy poznawcze do eksplanacji obranych zagadnień.

Szkoda, że Habilitantka w dokumentacji przedstawionej do oceny i przygotowanym Wykazie osiągnięć naukowych nie zamieściła artykułów pt. *Być sobą* i *Współwinni*,

opublikowanych w miesięczniku Zarządu Głównego TPD pt. „Przyjaciel Dziecka”, o których pisze w Autoreferacie na s. 15.

Ważnym i twórczym osiągnięciem w biografii naukowej Habilitantki oraz rozwinięciem Jej zainteresowań poznawczych dotyczących szczególnie biografistyki i pedagogiki specjalnej jest książka habilitacyjna *W stronę człowieka... O odwadze twórczego myślenia Marii Grzegorzewskiej* (Warszawa 2022, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, recenzenci wydawniczy: dr hab., prof. ucz. Mieczysław Dudek; dr hab., prof. APS Jacek Kulbaka), zgłoszona jako główne osiągnięcie naukowe, której wydanie zbiegło się z jubileuszem 100-lecia Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. Ta bogata treściowo rozprawa jest efektem wieloletnich badań nad życiem, twórczością i recepcją dzieła Marii Grzegorzewskiej. Cechują ją dobrze przyjęte przez dr Annę Hryniewicką założenia, które są czynnikami organizującymi postępowanie badawcze i naukową narrację.

Tym co zasługuje na wyraźne zaakcentowanie jest spostrzeżenie, iż Habilitantka z pełną odpowiedzialnością podjęła się teoretyczno-badawczego namysłu wokół bardzo złożonej materii tematu, dotyczącego opracowania całościowego obrazu Marii Grzegorzewskiej jako człowieka niezwykle kreatywnego oraz poznania rozmaitych wymiarów i uwarunkowań jej twórczych dokonań i nieprzemijających wartości głoszonych idei, które przez lata kształtowały wiele generacji pedagogów i działaczy oświatowych i – jak można przypuszczać – również w przyszłości będą wskazywać kierunek dalszego rozwoju pedagogiki specjalnej. Przedmiotem analiz i opracowania uczyniła również założenia organizacyjne przyjęte przez Grzegorzewską w instytucjach kształcenia nauczycieli, ze szczególnym uwzględnieniem całokształtu historii rozwoju Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej, a także biografię Grzegorzewskiej, jej współpracowników i niektórych studentów oraz innych osób znaczących z Jej otoczenia. Dla eksplanacji badanego wycinka rzeczywistości, z uwagi na historyczno-pedagogiczny charakter omawianej monografii, Habilitantka podstawową metodą badawczą uczyniła analizę tekstów źródłowych, ich uporządkowanie i interpretację. Posłużenie się tą metodą okazało się szczególnie przydatne przy opracowywaniu materiałów archiwalnych, które były świadectwem historii, naprowadzały na ślady ważnych wydarzeń, pomagały w uściśleniu dat i faktów o charakterze biograficznym oraz w wyjaśnianiu licznych nieścisłości i błędnych informacji zamieszczonych w różnych publikacjach, przyczyniając się do budowania i ożywienia portretu Marii Grzegorzewskiej, ukazanego na tle portretu zbiorowego otaczającego Ją środowiska, jak i do pogłębienia wiedzy dotyczącej funkcjonowania szkół

specjalnych dla różnych grup dzieci niepełnosprawnych oraz kształcenia nauczycieli dla potrzeb szkolnictwa specjalnego i działalności wybranych organizacji społecznych zajmujących się udzielaniem pomocy osobom niepełnosprawnym. Mimo, że ukazało się dotychczas wiele opracowań naukowych analizujących działalność Marii Grzegorzewskiej na rzecz budowania teoretycznych i praktycznych podstaw pedagogiki specjalnej, to jednak pomijały one lub fragmentarycznie analizowały kontekst osobowościowy i sytuacyjny jej dokonań, tak istotny dla zrozumienia całokształtu zasług.

Interdyscyplinarny namysł i odpowiedzi na frapujące Habilitantkę problemy skoncentrowane na życiu i działalności naukowej Marii Grzegorzewskiej wymagały dotarcia do ogromnej ilości rozproszonych materiałów źródłowych w postaci opracowań naukowych, materiałów archiwalnych, ustnych wspomnień zebranych od rodziny, przyjaciół, znajomych Grzegorzewskiej oraz innych osób mających wiedzę na Jej temat, opartą na prywatnych lub służbowych kontaktach. Habilitantka wykorzystwała do przygotowania ocenianej monografii liczne i dobrze dobrane źródła w postaci książek i artykułów naukowych zamieszczonych w wielu krajowych i zagranicznych czasopismach pedagogicznych i psychologicznych, pamiętnikarskiej literatury drukowanej i rękopiśmiennej oraz słowników bibliograficznych, poświęconych historii szkolnictwa, w tym szkolnictwa specjalnego. Dotarła do cennych materiałów archiwalnych w postaci dokumentów, świadectw, zapisków, listów, zdjęć, konspektów wykładów, planów zajęć, list studentów, protokołów egzaminów, prac studenckich, a nawet wycinków prasowych, których większość została zgromadzona w archiwach warszawskich (m. in. w: Archiwum i Muzeum Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawskim Archiwum Państwowym - Oddział w Milanówku, Warszawskim Archiwum Państwowym - Oddział w Grodzisku Mazowieckim, Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, Archiwum Instytutu Głuchoniemych im. Jakuba Falkowskiego, Archiwum Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w Laskach, Archiwum Głównej Biblioteki Lekarskiej, Archiwum Muzeum Ziemi, w Ośrodku Dokumentacji i Badań KORCZAKIANUM – Oddział Muzeum Warszawy, Archiwum Centralnej Biblioteki Wojskowej, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie) oraz zlokalizowanych poza Warszawą (np. w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Archiwum Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, Archiwum Diecezjalnym w Łowiczu, Archiwum Biblioteki Polskiej w Paryżu, w Litewskiej Bibliotece Narodowej im. Martynasa Mažvydasa w Wilnie). Ich dopełnieniem były materiały oraz informacje uzyskane bezpośrednio od członków najbliższej rodziny Marii Grzegorzewskiej (prof. Wojciecha Szeligiewicza z Warszawy, Lecha Starczaka z Bydgoszczy, Anny

Brochwicz-Lewińskiej z Warszawy), wnuczki jej pierwszej uczennicy – Haliny Prewysz-Kwintówny (Zofii Spanczak z Anglii), córki chrzestnej Grzegorzewskiej (Teresy Głuskiej z d. Oświecimskiej), prawnuka Jej ojca chrzestnego – Lucjana Rayzachera z Kurzeszyna (prof. Zbigniewa Rayzachera), kuzyna przełożonej pensji – Pauliny Hewelke (prof. Piotra Hewelke), wnuka bliskiego współpracownika w okresie międzywojennym – Michała Wawrzynowskiego (Michała Warzynowskiego ze Stanów Zjednoczonych) oraz Wiesława Kosonoga z Wołuczy (zam. na terenie dawnej posesji rodziny Grzegorzewskich).

Wątki pedagogiczne, socjologiczne i psychologiczne przewijają się w dziewięciu rozdziałach przedstawionej do oceny rozprawy. Struktura książki jest przejrzysta, a zawarte w niej rozdziały mają logiczną kolejność i rzetelnie ukazują podjętą problematykę. Bogactwo treści pozwoliło na holistyczne ujęcie zagadnienia i ukazanie poszczególnych etapów życia oraz obszarów aktywności społecznej i pracy M. Grzegorzewskiej. Niemala miejsca Habilitantka poświęciła wątkom biograficznym dotyczącym pochodzenia Marii Grzegorzewskiej (rozdział 1), opisom najdawniejszych dziejów rodziny Bohdanowiczów i Grzegorzewskich, wywodzących się z ziemiańskich rodzin żmudzkich, zakorzenionych w kulturze polskiej i europejskiej. Ukazuje sylwetki rodziców, rodzeństwa i najbliższych krewnych Marii Grzegorzewskiej, charakteryzuje miejsca Jej zamieszkania w okresie dzieciństwa; okoliczności i zjawiska, które wpłynęły na rozwój i ugruntowanie się Jej postawy prospołecznej. Na szczególną uwagę zasługują prezentowane nieznanne fakty dotyczące wczesnego etapu życia Grzegorzewskiej, oryginalny akt Jej chrztu, który podważa dotychczasowe przekonanie, powielane w encyklopediach oraz w licznych publikacjach przedstawiających Jej biografię, dotyczące daty urodzenia Grzegorzewskiej (przypadającej na dzień 18 kwietnia 1887 r, a nie jak sądzono wcześniej – 18 kwietnia 1888 r.), a także odtworzenie atmosfery domu rodzinnego Grzegorzewskich. W kolejnych rozdziałach kompetentnie analizuje początki edukacji Marii Grzegorzewskiej w Warszawie (rozdz. 2), jej aktywność po zakończeniu pensji Pauliny Hewelke jako studentki Towarzystwa Kursów Naukowych, działaczki społeczno-oświatowej i domowej nauczycielki na Litwie oraz hospitantki na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (rozdz. 3), warszawską i litewską aktywność w początkowym okresie I wojny światowej, edukację oraz nauką i społeczną działalność za granicą (rozdz. 4), aktywność zawodową Marii Grzegorzewskiej w okresie międzywojennym (rozdz. 5), jej losy w latach II wojny światowej w kontekście opisu sytuacji Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej (rozdz. 6) oraz powojennej społecznej i organizacyjnej aktywności nakierowanej między innymi na odbudowę Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej, przygotowanie nauczycieli do kształcenia i wychowywania

dziecka skrzywdzonego przez wojnę oraz poszerzenie oferty studiów w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej oraz na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego, prowadząc analizy na bazie interesujących dokumentów (rozd. 7). Naukową działalność Marii Grzegorzewskiej przedstawia Habilitantka w odniesieniu do pedagogiki specjalnej i psychologii na tle ówczesnego rozwoju polskiej i europejskiej myśli pedagogicznej. Omawia jej wkład w rozwój polskiej pedeutologii ukierunkowanej na kształcenie nauczycieli specjalizujących się w pracy z dziećmi o różnych odchyleniach od normy oraz wskazuje na naukowe kontakty zagraniczne i wysoką pozycję, jaką Grzegorzewska zdobyła w skali międzynarodowej (rozd. 8). Książkę zamyka rozdział przedstawiający obraz Marii Grzegorzewskiej w oczach współczesnych, zawierający ocenę osobowości Marii Grzegorzewskiej w świetle materiałów biograficznych oraz opinii osób z najbliższego otoczenia, w tym niepublikowanej opinii Janiny Doroszewskiej wypowiedzianej podczas pogadanki radiowej poświęconej Marii Grzegorzewskiej (rozd. 9).

Konsekwentnie prowadzona oraz rzetelnie dokonana analiza i interpretacja materiałów źródłowych z całą pewnością znacznie poszerza wiedzę o okresie przeobrażeń społeczno-kulturowych i politycznych pod koniec XIX i w trakcie XX wieku, w jakich żyła i działała Maria Grzegorzewska oraz kreuje myślenie o Marii Grzegorzewskiej jako osobie niezwykle aktywnej, która potrafiła w harmonijny sposób łączyć działalność organizacyjną, naukową, dydaktyczną, społeczną i edytorską, doprowadzając do społecznego zrozumienia znaczenia opieki wychowawczej nad dzieckiem z niepełnosprawnością, upowszechnienia jego nauczania, rozwoju szkolnictwa specjalnego oraz stworzenia psychologicznych podstaw rewalidacji i wychowania, ukierunkowanych na wszechstronny rozwój osobowości osób niepełnosprawnych intelektualnie, głuchych, niewidomych, przewlekle chorych i niedostosowanych społecznie. Habilitantka zaświadcza, że podjęte przez Nią rozważania zasadzają się na świadomości i uznaniu wielości wątków, o czym można przekonać się po lekturze całości pracy. Znakomicie posługuje się wiedzą interdyscyplinarną – wieloaspektową, holistyczną, ukazującą kontekstową złożoność świata. Wyrażam zdecydowanie pozytywną opinię na temat monografii habilitacyjnej dr Anny Hryniewickiej, bowiem dowodzi ona dużej pracowitości i pasji poznawczej Habilitantki. Ustalenia badawcze niewątpliwie wzbogacają naukę i poszerzają dotychczasową wiedzę z zakresu pedagogiki.

III Ocena dorobku naukowego według wybranych kryteriów oceny osiągnięć naukowych i badawczych kandydatki ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

W odniesieniu do art. 219 ust. 1. pkt. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.) z punktu widzenia oceny dorobku naukowego Habilitantki, związanego z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego wykaz aktywności naukowej przedstawia się następująco:

1. Redakcja monografii naukowej Jerzego Gulковского, *Trzy wizje paruzji*. Warszawa 2023, Wyd. Campidoglio (wspólnie z Adamem Górniakiem);
2. Wygłoszenie referatów na 22 międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych;
3. Uczestnictwo w interdyscyplinarnych badaniach kulturoznawczych poświęconych dziedzictwu kulturowemu Mazowsza, Podlasia i Suwalszczyzny, realizowanych do 2013 roku przez *Lomżyńskie Towarzystwo Naukowe* im. Wagów, a od roku 2014 – realizowanych przez Zarząd Główny Towarzystwa Kultury Języka oraz Instytut Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego w ramach 9 projektów *Dialog pokoleń*, stanowiących część programu Narodowego Centrum Kultury *Ojczysty – dodaj do ulubionych*;
4. Członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych – członkostwo w Oddziale Warszawskim Towarzystwa Kultury Języka powołanym przy Instytucie Języka Polskiego na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego;
5. Członkostwo w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism – członkostwo w kolegium redakcyjnym czasopisma „Vestnik” z serii Pedagogika Specjalna, wydawanym przez Kazachski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Abaja w Almaty; członek Rady Redakcyjnej publikacji pt: „Dialog pokoleń. Suwalszczyzna – powiat Suwałki”, wydawanej w 2015 roku pod red. prof. Barbary Falińskiej przez Towarzystwo Kultury Języka i Sekcję Gwaroznawczą Starostwa Powiatowego Suwałki; członek Rady Redakcyjnej publikacji pt: „Dialog pokoleń. Mazowsze – powiat Grajewo”, wydanej w 2016 roku pod redakcją prof. Barbary Falińskiej przez Towarzystwo Kultury Języka, Wyższą Szkołę Menadżerską w Białymstoku i Starostwo Powiatowe w Grajewie;
6. Recenzowanie prac naukowych lub artystycznych, w szczególności publikowanych w czasopismach międzynarodowych – od 2016 roku recenzent czasopisma naukowego

„Psychologia Wychowawcza”, a od roku 2021 recenzent czasopisma naukowego „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”;

7. Udział w zespołach badawczych, realizujących projekty inne niż określone w pkt. II.9. – od 1995 r. realizacja badań dotyczących form uczestnictwa ludzi niepełnosprawnych w kulturze, roli aktywności twórczej w procesie radzenia sobie z własną niepełnosprawnością oraz efektywności radzenia sobie ze stresem przez niepełnosprawnych twórców;
8. Uczestnictwo w zespołach oceniających wnioski o finansowanie badań, wnioski o przyznanie nagród naukowych, wnioski w innych konkursach mających charakter naukowy lub dydaktyczny – od roku akademickiego 2020/21 członek Senackiej Kapituły Medalu Marii Grzegorzewskiej, przyznawanego osobom, które przyczyniły się do rozwoju Akademii lub przysporzyły jej dobrego imienia lub chwały.

Habilitantka nie wskazuje informacji dotyczących udziału w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych lub międzynarodowych, informacji o odbytych stażach w instytucjach naukowych lub artystycznych, w tym zagranicznych, a także o uczestnictwie w programach europejskich lub innych programach międzynarodowych czy opiece nad doktorantami w charakterze promotora pomocniczego. Pomimo tych braków spełnia większość kryteriów oceny osiągnięć naukowych osób aspirujących o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Jej działalność charakteryzuje duża aktywność konferencyjna, zaangażowanie w badania dziedzictwa kulturowego, a także w promowanie idei Marii Grzegorzewskiej wśród społeczności akademickiej macierzystej uczelni i innych ośrodków naukowych oraz instytucji kultury, poprzez bezpośredni kontakt lub za pośrednictwem prasy, radia, telewizji i Internetu. Kompetencje naukowe Habilitantki zostały docenione, czego dowodem są nagrody trzykrotnie przyznane przez Rektora APS oraz odznaczenia państwowe (Srebrny Krzyż Zasługi) i resortowe (Medal Komisji Edukacji Narodowej).

IV Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzującego wiedzę oraz współpracy międzynarodowej

Aktywność dr Anny Hryniewickiej w obszarach działalności: dydaktycznej, organizacyjnej, popularyzującej naukę i świadczącej o współpracy międzynarodowej, ujawnia zaangażowanie Habilitantki w wyróżnionych polach.

Wskaźnikiem pozytywnej oceny kompetencji organizacyjno-dydaktycznych Habilitantki jest powierzanie Jej odpowiedzialnych funkcji organizacyjnych oraz uzyskane

nagrody Rektora za działalność dydaktyczną i popularyzującą wiedzę. Habilitantka w obszarze działalności społeczno-organizacyjnej pełniła następujące funkcje: członek Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej, opiekun roku, opiekuna praktyk studenckich, uczelniany koordynator programów kształcenia (dla przedmiotów: podstawy psychologii, psychologia kliniczna, psychologia kliniczna dziecka, psychologia kliniczna dziecka z trudnościami w uczeniu się, psychopatologia rozwoju, elementy psychopatologii i psychologii klinicznej dzieci i młodzieży, psychologia rozwoju człowieka z elementami psychopatologii oraz praktyki specjalistycznej na kierunku psychologia), członek Komitetu Organizacyjnego Obchodów Jubileuszu 100-lecia APS.

Na podkreślenie zasługuje zaangażowanie dr Anny Hryniewickiej w rozwijanie współpracy z Instytutem Wzornictwa Przemysłowego oraz grupą plastyczną „pARTner”, inicjującą w przestrzeni publicznej działania artystyczne, których celem było pobudzenie przypadkowych uczestników tych działań do myślenia o własnym środowisku w kategoriach odpowiedzialności; przygotowanie i prezentacja dokumentacji fotograficznej materialnej substancji dawnej Warszawy podczas debaty na temat sił niszczących i kształtujących przestrzeń miejską, zorganizowanej w Muzeum Historii Żydów Polskich; przygotowanie kilku wystaw prac plastycznych; udział w programie „Muzeum Otwarte – edukacja w działaniu” w ramach projektu „Żydowskie Dziedzictwo Kulturowe”, komponent „Oblicza różnorodności”, zorganizowanym przez turecką artystkę wizualną Asli Cavusoglu oraz warszawskich architektów Małgorzatę Kuciewicz i Simone De Iacobis, a także udział w spotkaniu w ramach międzynarodowego projektu partnerskiego pt. „Akademia Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych”, zorganizowanego w ramach programu Erasmus, dla psychologów, pedagogów i nauczycieli z terenu powiatu kieleckiego, ze Świętokrzyskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach oraz z trzech krajów partnerskich – Chorwacji, Portugalii i Grecji.

Ponadto Habilitantka zaangażowana była w zbieranie materiałów do bazy danych twórców niepełnosprawnych, organizowała w ramach imprez towarzyszących konferencjom naukowym pt. „Twórcza obecność niepełnosprawnych” wystawy prac plastycznych osób niepełnosprawnych, uczestniczyła w pracach związanych z wyborem, opisem i digitalizacją eksponatów do Wirtualnego i Stacjonarnego Muzeum im. Marii Grzegorzewskiej.

Nie sposób pominąć i nie zaakcentować licznych osiągnięć dydaktycznych i aktywności w zakresie popularyzacji nauki. Habilitantka prowadziła liczne zajęcia o charakterze wykładowym i konwersatoryjnym na studiach stacjonarnych, niestacjonarnych i podyplomowych na kierunkach: pedagogika, pedagogika specjalna, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza i szkolna, pedagogika zdolności i

informatyki, edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych oraz psychologia rodziny, do których opracowała lub zmodyfikowała autorskie programy kształcenia (podstawy psychologii, psychologia rozwoju, rozwój psychoruchowy dzieci, psychologia społeczna i wychowawcza, psychologia kliniczna i psychopatologia, elementy psychologii klinicznej i psychopatologii, psychologia rozwoju człowieka z elementami psychopatologii, psychologia kliniczna dziecka z trudnościami w uczeniu się, psychologiczne aspekty funkcjonowania ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, psychologia kliniczna osób niepełnosprawnych intelektualnie, psycho-społeczne aspekty niepełnosprawności, psychologiczne problemy chorych i niepełnosprawnych, psychologia twórczości).

Oceniam pozytywnie dorobek Habilitantki w zakresie dydaktyczno-organizacyjnym i działalności popularyzującej naukę. Jest on oparty jest na pracowitości, zaangażowaniu i bogatym doświadczeniu w pracy dydaktycznej.

Konkluzja

Po zapoznaniu się z dorobkiem naukowym, dydaktyczno-organizacyjnym i popularyzatorskim dr Anny Hryniewickiej, przedstawionym do oceny w procedurze o nadanie stopnia doktora habilitowanego, stwierdzam, że spełnia on większość ważnych wymagań określonych w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (DZ.U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.). Przedstawiony do oceny dorobek świadczy o dużej rozległości zainteresowań naukowo-badawczych Habilitantki, ma charakter interdyscyplinarny, a jednocześnie jest spójny tematycznie w ramach obranych pól zagadnień oraz dowodzi biegłości w zakresie organizowania warsztatu naukowego i akademickiego. Powyżej wymienione względy skłaniają mnie do wyrażenia przekonania, że osiągnięcia naukowe dr Anny Hryniewickiej stanowią znaczący wkład w rozwój nauk pedagogicznych. Tym samym wnoszę o nadanie dr Annie Hryniewickiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Gracjan Kucypniak